

3 intarpas. Maisto kainų lygiai ir svoriai vartotojų krepšelyje ES ir Baltijos šalyse

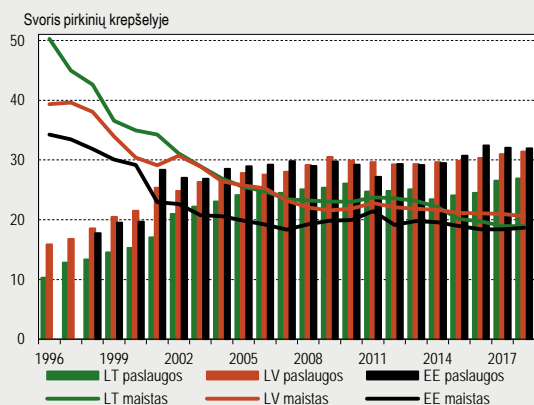
Bendras maisto kainų lygis 2017 m. Lietuvoje siekė 80 proc. ES maisto kainų vidurkio ir buvo apie 12 proc. mažesnis nei Latvijoje ir Estijoje. Visų pagrindinių maisto produktų grupių kainų lygiai Lietuvoje yra žemesni nei kaimyninėse Latvijoje ir Estijoje (žr. A pav.). Tiesa, aliejų ir riebalinių produktų kainos jau nuo 2011 m. yra perkopusios ES kainų vidurkį. Pieno, sūrio ir kiaušinių kainų lygis yra tik apie 4 proc. žemesnis nei ES vidurkis. Pastarųjų maisto produktų grupė yra antra pagal dydį vartotojų maisto krepšelyje, sudaranti beveik 4 proc. viso vidutinio vartotojo pirkinų krepšelio. Pieno ir jo produktų kainos istoriškai nemažai kilo po to, kai dalis ūkių paliko pieno rinką, kritus pieno supirkimo kainoms po susidariusio šių produktų pertekliaus. Tai įvyko tuomet, kai ES panaikino pieno gamybos kvotas, o Rusija, su kuria Lietuva glaudžiai prekiaudavo pieno produktais, paskelbė apie prekybos apribojimus¹. Tiesa, vėliau pieno supirkimo kainos atsigavo, tačiau nuo 2017 m. antrosios pusės jos vėl krito. Tokia pieno produktų rinkos raida ir prastas derlius (dėl brangesnių pašarų) lėmė tai, kad Lietuvoje iš rinkos pastaruoju metu traukiasi ne tik smulkieji, bet ir vidutiniai pieno ūkiai. Mažėjant ūkių skaičiui, mažėja ir konkurencija, o tai gali padidinti ir šių produktų kainas. Prastas derlius pastaruoju metu gali daryti didinančią įtaką ir duonos bei grūdų kainoms, dėl to brangtų ir mėsa, kuriai Lietuvoje tenka daugiausia išlaidų iš visų maisto produktų – vidutiniškai 4,6 proc. viso pirkinų krepšelio. Tai tik keletas iš svarbesnių veiksnių, darančių nemažą poveikį maisto kainų augimui, kuris lemia ir kainų lygį.

Lietuva bendrą ES maisto kainų lygio vidurkį gali pasiekti

per trumpiau nei 10 m. Darant prielaidą, kad maisto kainų lygis vysis ES kainų lygį tokiu tempu, koks vyravo vidutiniškai 2004–2017 m. (nuo Lietuvos įstojimo į ES), 2027 m. Lietuvos maisto kainų lygis pasieks ES vidurkį. Tiesa, būtina atsižvelgti į tai, kad ši prielaida yra teisinga, jeigu ekonominė raida bus panaši į analizuojamo laikotarpio raidą, o tiek Baltijos šalyse, tiek ir kitose ES šalyse neįvyks reikšmingų struktūrinių pokyčių, kurie gali pagreitinti arba sulėtinti maisto kainų konvergenciją. Palyginti su Lietuva, Latvijoje ir Estijoje dabartinis maisto kainų lygis yra artimesnis ES: Latvijoje, kurioje analizuojamu laikotarpiu maisto kainos konverguoja sparčiau nei Lietuvoje, ES maisto kainų vidurkis gali būti pasiektas po poros metų, o Estijoje – po trejų metų (žr. B pav.). Tiesa, pasiekus ES vidurkį, kainų lygio kaita įprastai tampa kur kas tolygesnė nei konvergencijos metu, todėl tolesnė prognozė turėtų vyrauti apie ES kainų lygio vidurkį.

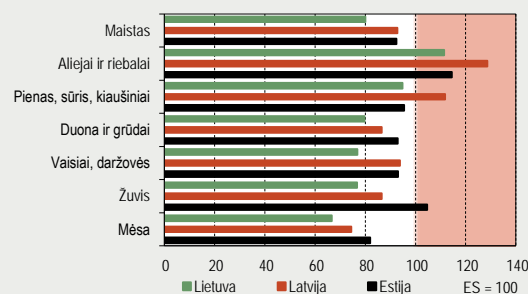
Vidutinio Lietuvos vartotojo maisto prekių ir paslaugų svoriai pirkinų krepšelyje per maždaug 20 m. pasikeitė reikšmingiau nei Latvijoje ar Estijoje. Žvelgiant į praeitį, prieš maždaug 20 m., daugiau nei pusę vidutinio Lietuvos vartotojo krepšelio sudarė maistui skirtos išlaidos. Tuo pat metu Latvijoje maistui skirtos išlaidos sudarė apie 40, o Estijoje – apie 35 proc. Pastaruoju metu lietuviai ir estai maistui skiria mažiau nei penktadalį visų išlaidų, o latviai – truputį daugiau nei penktadalį. Toks išlaidų dalies, skirtos maisto produktams, mažėjimas gali būti siejamas su gerėjančia gyvenimo kokybe – sparčiai kylant darbo užmokesčiui (per tą patį laikotarpį vidutinis darbo užmokeskis Lietuvoje padidėjo daugiau nei 4 kartus), auga ir išlaidos ne pirmo būtinumo prekėms ir paslaugoms. Taigi, sparčiai didėjančios pajamos lemia tai, kad gyventojų išlaidų maisto produktams dalis santykinai mažėja. Pavyzdžiui, 2018 m. pirmąją pusę vidutinio darbo užmokesčio augimas siekė 10, o maisto kainų – mažiau nei 3 proc. Įprastai, augant pajamoms, vis didesnė vartotojų pirkinų krepšelio dalis yra išleidžiama paslaugoms. Šiuo rodikliu Lietuva sparčiai vejasi ES vidurkį, kuris 2018 m. turėtų siekti apie 43 proc. (16 proc. p. daugiau nei Lietuvoje). Palyginti su kaimyninėmis šalimis, vidutiniškai lietuviai paslaugoms įsigyti skiria apie 5 proc. p. mažesnę išlaidų dalį nei latviai ir estai. Tuo pat metu maistui ES skirta išlaidų dalis yra apie 14 proc. – beveik 5 proc. p. mažesnė nei Lietuvoje ir Estijoje bei apie 6,5 proc. p. mažesnė nei Latvijoje.

C pav. Maisto prekių ir paslaugų svorių pirkinų krepšelyje kaita

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

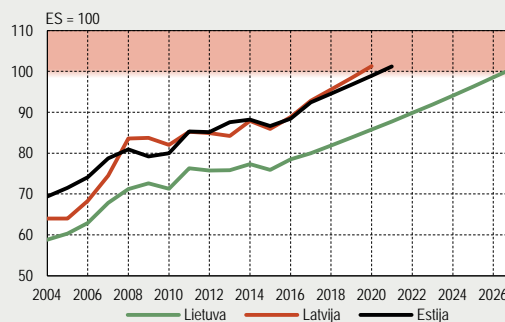
A pav. Bendras maisto ir pagrindinių jo sudedamųjų dalių kainų lygis 2017 m.

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: raudoname fone pavaizduotos prekių grupės, viršijusios ES kainų lygį.

B pav. Maisto kainų lygio kaita ir prognozė

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

¹ Išsamiau žr.: Morkūnas P. ir Skačkauskaitė I. Lietuvos kainų raidos 2013–2017 m. apžvalga (2018).